

Динаміка змін у видавничій сфері в умовах кризи у січні — лютому 2009 року

*Олександр Афонін,
президент Української
асоціації видавців
та книготорговців*

Минуло два з половиною місяці нового, прогнозовано "кризового" 2009 року, і сьогодні вже, незважаючи на те, що для видавничої сфери цей період не особливо показовий, все ж можна говорити про певні тенденції та зміни в динаміці розвитку чи рецесії нашої з вами галузі.

Якщо наприкінці минулого року ці процеси ще певною мірою носили латентний характер, то зараз вони стали вже очевидними. Поступове зменшення наявних грошей у кишенях наших співгромадян однозначно позначилося на продажах літератури, а відповідно й на динаміці розрахунків книготорговельних мереж та незалежних книгарень за поставлену їм видавництвами літературу. Слід зауважити, що певну роль у зменшенні та затримці розрахунків книжкової торгівлі з видавцями зіграли і банки, які частково почали використовувати клієнтські кошти на покриття власних витрат. Це, зокрема, стосується таких банків, як "Промінвестбанк", "Нафтогазбанк", "Надра", "Родовід", "Київ" та кількох інших.

За результатами аналізу, проведеного Правлінням УАВК упродовж січня — лютого 2009 року, порівняно з аналогічним минулорічним періодом, розрахунки роздрібної книжкової торгівлі (гуртівень) з видавцями та постачальниками у середньому зменшилися на 37—38 %. Однак в окремих жанрових нішах, а відповідно і в окремих видавництвах, що займаються випуском такої літератури, падіння обсягів розрахунків значніше цієї середньої цифри і в окремих випадках сягає 60—70 %. Зокрема, мова йде про довідкові та енциклопедичні видання, підручники та посібники для вищих навчальних закладів, мистецьку літературу. Більш стійкі позиції залишаються у картографічній продукції та юридичній літературі, підручників і посібників для старшої школи, де обсяг надходжень зменшився лише на 10—15 %, а також у художньої, розважальної та дитячої книги, де ця цифра коливається в межах 20—25 % порівняно з 2008 роком.

Зменшення надходжень обігових коштів за реалізовану продукцію, відсутність можливостей долучитися до кредитних ресурсів, а також очікування на зниження попиту змусили переважну більшість видавництв переглянути свою програмну політику щодо нових видань. Хоча зазначити, що підходи окремих видавництв до цього питання дуже різняться і коливаються від повного відмовлення від видання нових назв і концентрації діяльності на додрукуванні вже перевірених, "ходових" видань до різкого збільшення кількості нових назв, порівняно з минулорічним періодом з паралельним різким зменшенням середніх накладів. Більшість же видавництв пішли шляхом скорочення як кількості нових назв, так і середнього накладу. Середні показники цих скорочень складають відповідно 60—65 % за назвами і 48—50 % за накладом.

Загалом після аналізу інформації, отриманої від видавців у ході опитування, склалася така картина. Майже 25 % видавництв, навіть за умов загального падіння обсягів розрахунків за поставлену продукцію, залишили незмінною кількість назв і накладів відповідно до минулого року, а 15 % з них навіть збільшили наклад на 15—20 %. Близько 20 % видавництв збільшили кількість назв в межах 50 % і зменшили середні наклад майже вдвічі. А основна маса видавництв — 55 % — пішли на суттєве зменшення і кількості назв, і середніх накладів.

Звертає увагу на себе той факт, що при основній масі показників, які символізують зменшення виробництва книжок, у 75 % опитаних керівників видавництв обсяги відвантаження продукції у роздрібну та гуртову торгівлю зі складу залишилися на попередньому рівні, а у 10 % видавництв навіть суттєво зросли.

У першу чергу цей "феномен" в умовах загальної кризової ситуації ми пов'язуємо з різким зниженням імпорту російської книги і значним зростанням, порівняно з українською, її вартості. Намагаючись не зменшити асортиментну пропозицію, книжкова торгівля збільшила запит на літературу вітчизняного виробництва. Тобто нині відбувається "вимивання" з видавництва товарної маси без відповідного її оновлення і поповнення.

З навіть цього короткого дослідження, не претендуючи на істину в останній інстанції, можна зробити певні висновки й надати рекомендації.

Висновки.

1. Попри всі показники, що свідчать про зменшення обсягів виробництва і реалізації вітчизняної книги, видавнича галузь залишається на сьогодні потенційно спроможною забезпечити збереження як своєї ресурсної і кадрової бази, так і зайняти, якщо не панівне, то, принаймні, значно краще становище на власному книжковому ринку. Однак збереження нинішньої тенденції до скорочення назв і накладів значною частиною видавництв може призвести на кінець літа 2009 року до різкого зменшення пропозиції літератури вітчизняного виробництва на полицях українських книгарень, а, відповідно, й до їх закриття.

2. Отже, є нагальним терміновим вирішення питання про джерела поповнення обігових коштів, яких й у кращі часи видавцям бракувало. Саме тому одним із головних напрямів діяльності УАВК має стати робота з Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою України щодо розблокування діяльності банків, зокрема двох державних і кількох комунальних (мається на увазі проект Постанови Кабміну "Про затвердження Порядку використання у 2009 році коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення фінансової підтримки видавництв, видавничих організацій, підприємств поліграфії та книготорговельного підприємства через механізм здешевлення кредитів"), у частині кредитування суб'єктів видавничої справи, а також пошук інвесторів з інших сфер вітчизняного і зарубіжного бізнесу (у зв'язку з різким здешевленням гривні) з пропозицією вкладання коштів в українську видавничу сферу.

3. У нинішніх умовах УАВК готова сприяти кооперуванню коштів двох чи кількох видавництв з метою спільного випуску, як варіант виживання, вже підготовлених ринкових книжкових проєктів, на друк яких у видавництва-власника макету немає нині коштів.

4. Варто звернути увагу на те, що в умовах кризи може бути вигідним варіант орієнтації видавництва на більш вузькі групи споживачів в обраних жанрових нішах чи й

тимчасове долучення до інших жанрових ніш, більш стійких до впливу кризи.

5. Видавцям потрібно посилити контроль над реалізацією власної продукції, ретельно і постійно аналізувати динаміку продажів у тому секторі ринку, де вони працюють, з метою прогнозування розвитку ситуації, аби не потрапити в скрутне становище.

6. У будь-якому разі знайти вихід зі складної ситуації буде значно легше, якщо вчасно згадати про існування Української асоціації видавців та книгорозповсюджувачів, яка впродовж 15 років була і залишається вашим головним захисником, порадником і помічником.

Довідкова інформація.

Під час круглого столу "Криза на книжковому ринку Росії: що змінилося за півроку", який відбувся в рамках XII Національної виставки-ярмарку "Книги Росії" у виступі представника Федерального агентства з друку та масових комунікацій Олександра Воропаєва було заявлено, що ситуація з кризою у книговидаванні викликає велику тривогу влади. Фіксуєчи більш ніж двадцятивідсоткове падіння попиту на книгу, він зробив заяву про те, що Агентство реагує на звернення видавців, і зараз виконуються дії з метою якщо не звільнення суб'єктів видавничої справи від податків, то, принаймні, забезпечення їх мінімалізації в частині ПДВ, податку на прибуток, а також звільнення від митних платежів та ввізного ПДВ поліграфічного обладнання та технологічних матеріалів для друку книжок, які не виробляються в Росії.

Учасники круглого столу, зокрема холдинг-директор ТОВ Торговий дім "Бібліо-глобус" Борис Єсенкін та власник рітейл-мережі "Бібліосфера" Володимир Синяньський, констатували втрату читача в регіонах, особливо в тих, де існують по одному-два містоутворюючі великі підприємст-

ва. За заявою В. Синяньського, він змушений був закрити 18 книгарень в Татарстані і Чувашії. У кулуарах виставки активно мусувалася неприємна новина про те, що "ТОП-книга", після оголошення у грудні 2008 року технічного дефолту, нині плавно перейшла у стадію юридичного оформлення банкрутства, тим самим завдавши серйозного удару своїм партнерам-видавництвам у частині розрахунків за поставлену продукцію.

Водночас у виступі представника Російської книжкової палати Костянтина Сухорукова зазначалося, що за два місяці 2009 року в Росії було видано нових найменувань книжок на 4000 одиниць більше, ніж за аналогічний період минулого року. Учасники звернули також увагу на той факт, що друк російських книжок поступово переміщується з поліграфічних підприємств Пітера і Москви на периферійні підприємства у зв'язку з різким подорожчанням цієї послуги в цих містах за рахунок значного зростання вартості землі, оренди, тепла, електроенергії.

Слід зауважити, що навіть в умовах кризи, в Росії продовжує зростати обсяг випуску книжок у твердій палітурці: населення надає перевагу виданням з кращим оформленням.

Значна частина російських видавництв взяла курс на розширення читачької аудиторії за рахунок збільшення випуску конкретної літератури для вузьких споживачьких груп, а також на випуск серіальних видань.

Загалом, за інформацією Російської книжкової палати, доробок російських видавців у 2008 році становить 123 тис. назв загальним накладом у 760 млн примірників.

Для порівняння: український видавничий світ упродовж 2008 року видав понад 24 тис. назв загальним накладом у 57,2 млн примірників.

УДК 655.535.28

Аналітичний огляд щодо стану оформлення видавцями вихідних відомостей у книжкових виданнях у 2008 році

Відділ державної стандартизації Книжкової палати України здійснює постійний контроль за оформленням вихідних відомостей у виданнях, які надходять до неї як обов'язкові примірники. У 2008 році його співробітниками було переглянуто більше 20 тисяч неперіодичних видань щодо дотримання видавцями стандартів та інших нормативних документів (НД), чинних у галузі видавничої справи. Основоположним стандартом, який мають використовувати видавці у своїй практичній діяльності під час оформлення вихідних відомостей видань, є ДСТУ 4861:2007 "Інформація та документація. Видання. Вихідні відомості" [4], який набув чинності від 01.01.2009 року на заміну ГОСТ 7.4—86 "СИБИД. "Издания. Выходные сведения".

Цей стандарт установлює положення щодо складу вихідних відомостей, послідовності та місця їх розміщення в текстових, нотних і образотворчих виданнях. Він є обов'язковим для застосування суб'єктами видавничої справи незалежно від форми власності та організаційно-правової форми господарювання.

За результатами аналізу переглянутих видань зроблено висновок, що більшість видавництв і видавничих організацій дотримуються положень, чинних в Україні НД, які регламентують видавниче оформлення книг і брошур. Сьогодні літературу високої якості на українському ринку пропонують, в першу чергу, такі видавництва державної форми власності: "Веселка", "Вища школа", "Етнос", "Либідь", "Освіта", "Парламентське видавництво", "Педагогічна преса", "Пороги", "Право", "Світ", "Січ", "Техніка", "Українська енциклопедія ім. М. Бажана", "Урожай".

Треба відзначити, що останнім часом збільшилась кількість приватних видавців, які за рівнем оформлення вихідних відомостей видань наближаються до зазначених вище

державних. До них належать: ТОВ ВЦ "Академія", ТОВ "Академвидав", ТОВ "Видавництво "А. С. К.", ІВЦ "Алкон", ТОВ "Видавництво "Аспект-Поліграф", ТОВ "Видавництво "Астропринт", ТОВ "Вежа" (м. Київ), ВФКП "Відродження", ТОВ "Видавництво "Генеза", ТОВ "Видавництво "Грамота", ПП "Еспада", ТОВ "Видавництво "Знання-ІРЕС", ТОВ "Видавництво "Знання України", ВД "ІНЖЕК", ННЦ "Інститут сучасного підручника", ЗАТ ВД "ІнЮре", ТОВ "Каштан", Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана, ВД "КМ Академія", ТОВ "ЛПКС ЛТД", ЗАТ "МАУП", Книжкове видавництво Національного авіаційного університету, ТОВ "Навчальна книга", ВАТ "Патент", ТОВ "Університетське видавництво "Пульсари", ТОВ "Видавництво "Смірна", ВІА "Такі справи", ТОВ ВТД "Університетська книга", ТОВ "Видавництво "Фоліо", ТОВ "Видавництво "Шкільний світ", ТОВ "Школа", ТОВ "Юго-Восток", ТОВ ВД "Юридична книга".

Однак проведений аналіз свідчить про те, що чимало видавців випускають друковану продукцію з порушеннями положень нормативних документів. Є видання з неправильно оформленими відомостями про авторів, упорядників, надзаголовковими, підзаголовковими, вихідними і випускними даними. Видавці допускають також помилки при наведенні шифру зберігання видання (класифікаційних індексів УДК, ББК та авторського знака), макета анотованої каталожної картки, Міжнародного стандартного номера книги (ISBN), знака охорони авторського права (©).

Розглянемо ці помилки детальніше.

Почнемо з титульної сторінки. Наприклад, у серійних виданнях на титульній сторінці часто-густо відсутні відомості про назву і рік заснування серії, у складі якої ви-